

РОЗДІЛ 1 АКТУАЛЬНІ ПИТАННЯ КОНСТИТУЦІЙНО-ПРАВОВОГО СТАТУСУ ЛЮДИНИ І ГРОМАДЯНИНА

УДК 342.95 : 007: 356.13 (477)

DOI <https://doi.org/10.32782/2663-5399.2020.1.01>

АКТУАЛЬНІ ПИТАННЯ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ІНФОРМАЦІЙНОЇ ПРИВАТНОСТІ В ДІЯЛЬНОСТІ ДЕРЖАВНОЇ ПРИКОРДОННОЇ СЛУЖБИ УКРАЇНИ TOPICAL ISSUES OF PROVIDING INFORMATION PRIVACY IN THE ACTIVITIES OF THE STATE BORDER GUARD SERVICE OF UKRAINE

Кушнір І.П.,
*кандидат юридичних наук, докторант
Національної академії
Державної прикордонної служби України
імені Богдана Хмельницького*

У статті досліджені особливості та з'ясовані проблемні питання щодо забезпечення інформаційної приватності в діяльності ДПСУ, сформульовані пропозиції щодо їх вирішення. Зазначено, що рівень забезпечення права на приватність у контексті розвитку інформаційного суспільства залежить від належного нормативно-правового регулювання та дієвих механізмів і правових інструментів у діяльності органів державної влади. Саме тому актуальним питанням є дотримання та захист права на приватність у діяльності Державної прикордонної служби України, зокрема під час здійснення прикордонного контролю осіб, що перетинають державний кордон України. Право на приватність визнано й гарантовано нормами Конституції України. Під час перетинання державного кордону особа надає необхідні персональні дані для отримання дозволу на в'їзд/виїзд з території України. У діяльності Державної прикордонної служби України обсяг інформації про особу обмежений її завданнями. Під час прикордонного контролю необхідно встановити та визначити наявність законних підстав для перетинання державного кордону особами. Це можуть бути два обсяги інформації: «мінімально необхідний обсяг» (що встановлюється під час контролю першої лінії) та «додатковий» для вивчення наявності законних підстав для перетинання державного кордону України (здійснюється під час контролю другої лінії). Але в законодавстві переліки такої інформації чітко не визначені. Із цього приводу автор запропонував своє бачення їх розмежування. З'ясовано, що в законодавстві відсутнє формулювання мети, форми та порядку отримання згоди на оброблення персональних даних осіб, що перетинають державний кордон України, тому автор запропонував внести відповідні зміни до чинного законодавства.

Ключові слова: приватність, персональні дані, прикордонний контроль, перетинання державного кордону, Державна прикордонна служба України.

Постановка проблеми. Кожна особа має право на власні персональні дані, їх збереження й захист. Принцип захисту приватності в Україні має не лише етичне, але й нормативне підґрунтя. У контексті реалізації договору про асоціацію між Україною та ЄС нові приписи правил ЄС підлягають обов'язковому опрацюванню і впровадженню в національне законодавство [1, с. 5], серед яких затверджені у травні 2016 року Європейським Парламентом і Радою ЄС нові правила і порядок захисту персональних даних – так званий «Пакет захисту даних» [2], який установив більш жорсткі правові та організаційні засади їх захисту, а також передбачає впровадження єдиної правової політики у цій сфері не тільки для держав-членів ЄС, але й для інших країн світу, що мають політичні, економічні та соціальні зв'язки з ЄС [3, с. 46].

Рівень забезпечення права на приватність у контексті розвитку інформаційного суспільства залежить від належного нормативно-правового регулювання та дієвих механізмів й правових інструментів у діяльності органів державної влади. Актуальним питанням є дотримання та захист права на приватність у діяльності Державної прикордонної служби України (далі – ДПСУ), зокрема під час здійснення прикордонного контролю осіб, що перетинають державний кордон.

Кожного дня державний кордон перетинає велика кількість осіб, тим більше, що тенденція до збільшення пасажиропотоку зростає з кожним роком. За повідомленням ДПСУ за 2018 рік, український кордон перетнули 100,5 мільйонів осіб та більш як 20 мільйонів транспортних засобів, ще понад 41 тисячі людей відмовили у в'їзді у країну: більш як тисяча людей намагались перетнути кордон за підробленими документами, ще 100 – за чужими і майже 6 тисяч – за недійсними [4]. Для порівняння у 2019 році

державний кордон перетнуло більше як 102 мільйони осіб [5], а у 2017 році кількість таких осіб склала 97,3 мільйони осіб. Отже, мільйони осіб довіряють свої персональні дані представникам ДПСУ, що потребує чітких механізмів як їх оброблення, так і захисту.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Окремі аспекти інформаційної приватності розглядалися у працях: В.М. Брижка, Н.В. Камінської, А.В. Кардаш, О.В. Кохановської, Т.І. Обухівської, В.Г. Пилипчука та ін., разом із тим у контексті діяльності ДПСУ дані питання не вивчались.

Мета статті – дослідження особливостей та з'ясування проблемних питань забезпечення інформаційної приватності в діяльності ДПСУ, формулювання пропозиції щодо їх вирішення.

Виклад основного матеріалу. «Приватність» походить від «приватний» (який належить окремій особі (особам); не державний, не суспільний; пов'язаний з індивідуальним господарюванням; стосується окремої особи (осіб); особистий; не пов'язаний зі службовою або суспільною діяльністю; який обслуговує окрему особу (осіб) або виконується поза державною службою [6]). А.В. Кардаш пропонує термін «privacy», що походить з англійської мови, використовувати як український відповідник «право на приватність» [7, с. 12]. Отже, приватність – це все те, що пов'язане з окремою особою, стосується цієї особи та визначає межі її особистого інформаційного простору. Приватність також уособлюється з недоторканністю приватного життя кожної особи.

Право на приватність визнано й гарантовано нормами Конституції України. Зокрема, ст. 30 захищає територіальну приватність (недоторканність житла), ст. 31 – комунікаційну приватність (таємниця листування, телефонних розмов, телеграфної та іншої кореспонденції), ст. 32 – інформаційну

приватність («Ніхто не може зазнавати втручання в його особисте і сімейне життя, крім випадків, передбачених Конституцією України», «не допускається збирання, зберігання, використання та поширення конфіденційної інформації про особу без її згоди»), а стаття 28 – деякі аспекти фізичної приватності (жодна людина без її вільної згоди не може бути піддана медичним, науковим чи іншим дослідженням) [8].

Приватність у контексті права на недоторканність особистого і сімейного життя розуміється виключно в інформаційному сенсі [60, с. 43]. З урахуванням змісту ст. 32 Конституції України право на особисте життя означає надану людині й гарантовану державою можливість контролювати інформацію про саму себе, не допускаючи розголошення відомостей особистого, інтимного характеру [7, с. 234].

У діяльності ДПСУ актуальною є ідентифікація за допомогою персональних даних, яка є засобом встановлення відповідності, ототожнення, розпізнання ідентичних ознак, належності даних між різними об'єктами, відомого з невідомим, у тому числі особи із самою собою (наприклад, пред'явника паспортного або іншого документа із зображенням особи в ньому). Під час перетинання державного кордону особа надає необхідні персональні дані для отримання дозволу в'їзду/виїзду з території України.

У діяльності ДПСУ обсяг інформації обмежений її завданнями. Під час прикордонного контролю необхідно встановити та визначити наявність законних підстав для перетинання державного кордону особами, транспортними засобами та переміщення через нього вантажів. Це може бути два обсяги інформації: «мінімально необхідний обсяг» (що встановлюється під час контролю першої лінії) [9, п. 8 ст. 1] та «додатковий» для вивчення наявності законних підстав для перетинання державного

кордону України (здійснюється під час контролю другої лінії) [9, п. 6 ст. 1]. Але в Законі України «Про прикордонний контроль» не визначений перелік такої інформації, тому необхідно проаналізувати його норми більш детально, на підставі чого конкретизувати їх.

Під час здійснення прикордонного контролю формується База даних «Відомості про осіб, які перетнули державний кордон України» (далі – База даних осіб) відповідно до наказу Адміністрації ДПСУ від 25.06.2007 № 472 «Про затвердження Положення про базу даних «Відомості про осіб, які перетнули державний кордон України»». База даних осіб є автоматизованим банком даних відомостей про громадян України, іноземців та осіб без громадянства, зареєстрованих у пунктах пропуску через державний кордон, та документів громадян України на право виїзду з України і в'їзду в Україну, в тому числі паспортів громадянина України та паспортних документів іноземців та осіб без громадянства [10, п. 3].

У додатку (Реквізити бази даних «Відомості про осіб, які перетнули державний кордон України») до п. 10 до Бази даних осіб міститься перелік інформації, яка вводиться посадовими особами підрозділів органів охорони державного кордону ДПСУ, які в установленому порядку призначені і несуть службу в прикордонному наряді «Перевірка документів». Зокрема, вводяться такі групи даних:

1) дата та місце перетинання державного кордону: дата і час перетинання державного кордону; назва пункту пропуску та підрозділу ДПСУ; ділянка державного кордону; напрямок перетинання (в'їзд, виїзд, скасовано);

2) відомості про особу: прізвище, ім'я; дата народження; стать; статус особи (видворений, не пропущений, біженець тощо); дія відносно особи (пропуск/не пропуск/передача/затримання/інформування/огляд); мітка, що

особа є водієм транспортного засобу (тільки в пунктах пропуску для автомобільного сполучення); дані про реєстрацію громадянина України в межах відповідної адміністративно-територіальної одиниці (місто, вулиці, будинок, квартира). Крім того, необхідно додати ще біометричні дані окремих категорій осіб (що походять з країн ризиків, у тому числі і з РФ). До яких, крім того, належать також відцифровані відбитки пальців рук, відцифроване зображення обличчя [11]. С.О. Філіппов підкреслює, що застосування біометричних технологій у найближчі роки є однією з умов ефективності інформаційного забезпечення протидії транскордонній злочинності [12, с. 111], дозволяє мінімізувати можливості вчинення окремих злочинів і зменшити рівень транскордонної злочинності [13]. О.М. Царенко та С.І. Царенко доречно вказують на важливий зв'язок біометричної ідентифікації осіб із посиленням національної безпеки у прикордонній сфері [14]. Отже, сукупність біометричних даних сьогодні є невід'ємним елементом відомостей про особу та перспективою посилення сучасної системи прикордонної безпеки держави;

3) документи: громадянство; вид, серія та номер документа; тип і номер візи; кратність візи; термін дії візи;

4) особи, вписані до паспорта: імена та дати народження дітей;

5) дані про поїздку: мета прибуття/вибуття; назва сторони, що приймає; адреса сторони, що приймає; дата передбачуваного виїзду; пункт пропуску (пункт контролю) передбачуваного виїзду;

Сукупність перелічених даних очевидно формує «мінімально необхідний обсяг».

У Законі України «Про прикордонний контроль» закріплено, що посадові особи ДПСУ можуть вимагати від іноземців надати інші (окрім паспортних) документи, що підтверджують закон-

ність їх перебування в Україні, а саме: які підтверджують факт туристичного обслуговування, навчання, стажування, працевлаштування, лікування в Україні, бронювання або оплати житла, харчування в Україні та повернення до держави свого громадянства або постійного місця проживання, або до третьої держави (в разі необхідності – інші документи, що підтверджують мету та умови перебування в Україні) [9, п. 16 ст. 1]. У зв'язку із цим у пункті пропуску іноземці можуть надавати й іншу персональну інформацію для додаткового вивчення наявності законних підстав для перетинання державного кордону України, що утворює «додатковий» обсяг інформації. Крім того, додаткова інформація може бути отримана в ході проведення опитування.

Такі обсяги інформації виправдовують мету діяльності ДПСУ під час здійснення прикордонного контролю в пунктах пропуску через державний кордон України та відповідають належному рівню безпеки державного кордону. Чітке установлення таких переліків сприяє захисту персональних даних осіб, що перетинають державний кордон.

Однією з вагомих умов оброблення персональних даних посадовою особою ДПСУ є надання згоди суб'єкта персональних даних, що є вимогою ст. 2 Закону України «Про захист персональних даних» та п. 2.7. наказу Уповноваженого Верховної Ради України із прав людини «Типовий порядок обробки персональних даних» [15].

Оброблення персональних даних, зокрема його початкова процедура (збирання) під час прикордонного контролю, повинна здійснюватись лише за згодою суб'єкта персональних даних (особи, що прямує через державний кордон), за винятком тих випадків, коли така згода не вимагається Законом [15, п. 2.7].

Така згода суб'єкта персональних даних можлива в одній із таких форм:

висловлене в письмовій формі добровільне волевиявлення фізичної особи (за умови її поінформованості) щодо надання дозволу на оброблення її персональних даних відповідно до сформульованої мети їхнього оброблення;

висловлене у формі, що дає змогу зробити висновок про надання згоди;

у сфері електронної комерції згода суб'єкта персональних даних може бути надана під час реєстрації в інформаційно-телекомунікаційній системі

суб'єкта електронної комерції шляхом поставлення відмітки про надання дозволу на оброблення своїх персональних даних відповідно до сформульованої мети їх оброблення за умови, що така система не створює можливостей для оброблення персональних даних до моменту поставлення відмітки [16, ст. 2].

Аналіз норм прикордонного законодавства дозволив установити відсутність формулювання мети та форми згоди на оброблення персональних даних осіб, що перетинають державний кордон України.

Інтенсивний пасажиропотік та тенденція до його зростання не дає можливості прикордонникам у кожного, хто перетинає державний кордон, отримувати згоду на оброблення їх персональних даних у письмовій формі, а у прикордонному законодавстві норми, що встановлює, якою має бути форма згоди у такому випадку, немає. Тому пропонуємо в Законі України «Про прикордонний контроль» визначити норму про те, що особа, яка прибула в пункт пропуску через державний кордон України та надає паспортний документ й інші необхідні для перетинання державного кордону відомості, тим самим надає добровільну згоду на оброблення її персональних даних.

Загальною вимогою законодавства у сфері захисту персональних даних є доведення до суб'єктів персональних даних, що обробляються органами влади, – мети обробки персональних

даних. Така мета має бути сформульована в законах, інших нормативно-правових актах, положеннях, установчих чи інших документах, які регулюють діяльність володільця персональних даних, та відповідати законодавству про захист персональних даних [8, ч. 1 ст. 6]. У нормах прикордонного законодавства відсутнє визначення (формулювання) такої мети. Тому пропонуємо в Законі України «Про прикордонний контроль» передбачити, що оброблення персональних даних уповноваженою службовою особою ДПСУ під час прикордонного контролю здійснюється з метою ідентифікації особи, установлення законних підстав для надання дозволу на перетинання державного кордону України; за відсутності заборон в'їзду (виїзду) на територію України; фіксації факту перетинання державного кордону; забезпечення безпеки державного кордону.

Установлення такої норми (статті 3-1 «Обробка персональних даних осіб, що перетинають державний кордон» у Законі України «Про прикордонний контроль») відповідатиме механізму оброблення персональних даних відповідно до вимог Закону України «Про захист персональних даних», у якій буде сформульована мета та обсяг обробки персональних даних, а також те, що особа, яка надає паспортні документи під час здійснення паспортного контролю, разом із тим засвідчує добровільну згоду на оброблення персональних даних, що враховує інтенсивний пасажиропотік та унеможливлене отримання письмової згоди.

Висновки. Отже, з урахуванням персональних даних, які надаються особами під час перетинання державного кордону, необхідно чітко розмежувати обсяги інформації, які підлягають збору та обробленню на «мінімально необхідний обсяг» (встановлюється під час контролю першої лінії) та «додатковий» обсяг – для вивчення наявності

законних підстав для перетинання державного кордону України (здійснюється під час контролю другої лінії). Установлення таких обсягів обґрунтовано наявністю особливих підстав під час перетинання державного кордону в конкретної особи. Додаткового правового унормування потребує мета обро-

блення персональних даних та форма отримання згоди від осіб, що перетинають державний кордон. Дослідження права на інформаційну приватність осіб у комунікації з ДПСУ під час реалізації нею інших форм оперативно-службової діяльності є перспективними для подальших досліджень.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Пилипчук В. Г., Брижко В. М. Реформування і розвиток системи захисту персональних даних в Україні. *Інформація і право*. 2017. № 3(22). С. 5-Regulation (EU) 2016/679 (General Data Protection Regulation) in the current version of the OJ L 119, 04.05.2016. URL : <https://gdpr-info.eu/art-4-gdpr/> (дата звернення: 20.10.2019).
2. Брижко В. М. Сучасні основи захисту персональних даних в європейських правових актах. *Інформація і право*. № 3(18). 2016. С. 45-Скільки людей перетнули український кордон у 2018-му. URL : <https://www.the-village.com.ua/village/city/city-news/280799-skilki-lyudey-peretnuli-ukrayinskiy-kordon-u-2018-mu>.
3. У 2019 році громадяни значно менше перетинали кордон з Росією, але частіше подорожували морем та повітрям. URL : <https://dpsu.gov.ua/ua/news/U-2019-roci-gromadyani-znachno-menshe-peretinali-kordon-z-Rosiyu-ale-chastishe-podorozhuvali-morem-ta-povitryam/>.
4. Брижко В.М. Сучасні основи захисту персональних даних в європейських правових актах. *Інформація і право*. № 3(18). 2016. С. 45-Кардаш А.В. Конституційно-правовий захист інформації про особу (порівняльно-правовий аспект). : дис. канд.. юрид. наук. Харків, 2019. 223 с.
5. Право на приватність. Українська Гельсінська спілка з прав людини. URL : <https://helsinki.org.ua/articles/pravo-na-privatnist/>.
6. Про прикордонний контроль : Закон України від 05.11.2009. *Відомості Верховної Ради України*. 2010. № 6. Ст. 46.
7. Про затвердження Положення про базу даних «Відомості про осіб, які перетнули державний кордон України» : наказ Адміністрації Державної прикордонної служби України від 25.06.2007 № 472. *Офіційний вісник України*. 2007 р. № 50. Ст. 2047.
8. Про затвердження Інструкції про порядок фіксації біометричних даних (параметрів) іноземців та осіб без громадянства посадовими особами Державної міграційної служби України, її територіальних органів і територіальних підрозділів : наказ Міністерства внутрішніх справ України від 23 листопада 2018 р. № 944. *Офіційний вісник України*. 2018. № 3. Ст. 82.
9. Філіппов С.О. Інформаційне забезпечення протидії транскордонній злочинності. *Visegrad Journal on Human Rights*. 2018. № 4(2). С. 107–112.
10. Філіппов С.О. Біометричні технології: значення для протидії транскордонній злочинності. *Вісник Національної академії Державної прикордонної служби України*. Серія: юридичні науки. 2018. Випуск 2. URL : https://nadpsu.edu.ua/wp-content/uploads/2018/11/visnik_2_2018_ur.pdf.
11. Царенко С.І. Перетин державного кордону України із російською федерацією та республікою Білорусь громадянами України. *Вісник Національної академії Державної прикордонної служби України*. Серія: Юридичні науки. 2018. Вип. 4. URL : http://nbuv.gov.ua/UJRN/vnadpsurn_2018_4_10.
12. Типовий порядок обробки персональних даних : наказ Уповноваженого Верховної Ради України з прав людини від 08.01.2014 № 1/02-14 URL : https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/v1_02715-14#n11.
13. Про захист персональних даних : Закон України від 01.06. 2010. № 2297-VI. *Урядовий кур'єр*. 2010. № 122.

The article explores the peculiarities and problematic issues of providing information privacy in the activities of the SBGS of Ukraine, formulates proposals for their solution. It is stated that the level of providing the right to privacy in the context of the development of the information society depends on the proper legal regulation and effective mechanisms and legal instruments in the activities of public authorities. That is why the problem of observing and protecting the right to privacy in the activities of the State Border Guard Service of Ukraine, in particular during the border control procedures of persons crossing the state border of Ukraine, is an urgent issue. The right to privacy is recognized and guaranteed by the norms of the Constitution of Ukraine. When crossing the state border, travellers provide the necessary personal information to obtain a permit for entry/exit from the territory of Ukraine. In the activities of the State Border Guard Service of Ukraine, the amount of information about a person is limited by its tasks. During border control procedures, it is necessary to establish and determine the existence of legal grounds for crossing the state border by persons. This can be two scopes of information: a “minimum required amount” (established during the first line check) and “additional” one to examine the existence of legal grounds for crossing the state border of Ukraine (carried out during the second line check). But legislation does not clearly list such pieces of information. In this regard, the author suggested the personal vision of its delimitation. It was found that the legislation does not specify the purpose, form and procedure for obtaining consent to the processing of personal data of persons crossing the state border of Ukraine, so the author proposed to amend the current legislation accordingly.

Key words: privacy, personal data, border control, state border crossing, State Border Guard Service of Ukraine.
